

17. Fedorovych, IM & Shevchuk, YaO 2024, 'Sotsialnyi zakhyst naselennia v umovakh voiennoho stanu: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku (Social protection of the population during martial law: Current state and development prospects)', *Investysii: praktyka ta dosvid*, № 4, c. 161-167.
18. Tsvihun, TV 2017, 'Ekonomichna bezpeka v systemi natsionalnoi bezpeky Ukrainy (Economic security in the system of national security of Ukraine)', *Ekonomika ta suspilstvo*, Vyp. 11, c. 150-156.
19. Chechel, OM 2023, 'Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky derzhavy v umovakh voiennoho stanu v konteksti vykonannia punktu 5 Ukazu Prezydenta Ukrainy "Pro stan zabezpechennia prodovolchoi bezpeky" (Ensuring food security of the state under martial law in the context of implementing paragraph 5 of the Decree of the President of Ukraine "On the state of food security")', *Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference "Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research"* (November 19-20, 2023), Orléans, France, c. 572-578. Dostupno: <<https://www.researchgate.net/publication>>. [26 Berezhen 2025].
20. Chubenko, AH 2014, 'Teoretyko-pravovyi aspekt zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky (Theoretical and legal aspects of economic security)', *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, № 3, c. 88-101.
21. United Nations, 1985, December 17, *International economic security. Resolution 40/173 adopted at the 19th plenary meeting*. Available from : <<https://docs.un.org/en/A/RES/40/173>>. [26 March 2025].

Прорецензовано / Reviewed

14.05.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

29.05.2025

DOI 10.33930/ed.2019.5007.55(7-10)-6

УДК 351.86:321.64

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ПРОТИДІЇ ЕКСТРЕМІЗМУ В ПЕРІОД ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

О. О. Левчук

Анотація.

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах демократичних трансформацій екстремізм набуває нових форм і проявів, що становлять реальну загрозу політичній стабільності, безпеці та цілісності держави. Перехідні суспільства особливо вразливі до радикалізації через інституційну нестійкість, соціальну фрагментацію та зростання політичних конфліктів. Тому дослідження механізмів державної та громадської протидії екстремізму є актуальним і необхідним для зміцнення демократичних інститутів, попередження кризових явищ і забезпечення сталого розвитку.

Постановка проблеми. Проблематика протидії екстремізму полягає у визначенні оптимальної моделі взаємодії між державою та громадянським суспільством у сфері безпеки, формуванні ефективних превентивних стратегій і комплексних механізмів реагування на радикальні прояви. В умовах демократичного переходу виникає низка викликів, пов'язаних з одночасною потребою гарантувати права і свободи громадян та захищати суспільство від екстремістських ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому дискурсі представлено широкий спектр підходів до визначення сутності екстремізму, аналізу причин радикалізації та механізмів протидії. Зокрема, дослідники А. Червоненко, Є. Харитонов,

В. Ільїн. акцентують на соціально-політичних факторах появи екстремістських рухів, ролі державних інститутів у забезпеченні безпеки, а також важливості розбудови громадянського суспільства як інструмента впливу на попередження радикальних тенденцій. Важливим для дослідження є також науковий доробок міжнародної спільноти, зокрема в статті проаналізовано роботи С. Харінгтона, М. Говарда, С. Лівіцького. Міжнародний досвід, демонструє ефективність комплексних моделей, що поєднують силові, інформаційні й превентивні заходи.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення ключових механізмів державної та громадської протидії екстремізму в період демократичних трансформацій, визначення їхньої ефективності та обґрунтування можливостей адаптації до умов сучасної України.

Виклад основного матеріалу. У статті здійснено аналіз природи й особливостей проявів екстремізму в перехідних суспільствах, розкрито основні джерела радикалізації населення та фактори, що сприяють її поширенню. Розглянуто інституційні механізми державної протидії, включно з правовими, силовими, інформаційними та організаційними заходами. Окрема увага приділяється ролі громадянського суспільства, зокрема громадських організацій, медіа, освітніх інституцій та волонтерських мереж у процесах попередження радикалізації. Проаналізовано міжнародні практики, які засвідчують ефективність інтегрованих підходів, що базуються на партнерстві державних і недержавних суб'єктів. Підкреслено необхідність збалансування між забезпеченням безпеки та дотриманням демократичних принципів.

Висновки. Запропонований аналіз дає змогу стверджувати, що ефективна протидія екстремізму в період демократичних трансформацій можлива лише за умови гармонійної взаємодії держави та громадянського суспільства. Поєднання силових, правових та превентивних заходів, удосконалення механізмів комунікації, підвищення політичної культури й рівня довіри між владою та громадянами є ключовими факторами зміцнення демократичного порядку. Розбудова стійкої системи протидії екстремізму виступає необхідною умовою стабільності та захисту демократичних інституцій.

Ключові слова: екстремізм, демократичний транзит, політична стабільність, громадянське суспільство, радикалізація, політичний механізм, демократія, безпека.

MECHANISMS OF STATE AND CIVIL COUNTERACTION TO EXTREMISM DURING DEMOCRATIC TRANSFORMATIONS

Oleksandr Levchuk

Abstract.

Relevance of the research. In the current context of democratic transformations, extremism is acquiring new forms and manifestations that pose a real threat to political stability, security, and the integrity of the state. Transitional societies are particularly vulnerable to radicalization due to institutional instability, social fragmentation, and increasing political conflict. Therefore, studying the mechanisms of state and civic counteraction to extremism is both relevant and essential for strengthening democratic institutions, preventing crisis phenomena, and ensuring sustainable development.

Problem statement. The issue of countering extremism lies in determining the optimal model of interaction between the state and civil society in the field of security, as well as in developing effective preventive strategies and comprehensive mechanisms for responding to radical manifestations. During a democratic transition, a number of challenges arise related to the simultaneous need to guarantee citizens' rights and freedoms while protecting society from extremist risks.

Analysis of recent research and publications. In the scientific discourse, a wide range of approaches has been presented for defining the essence of extremism, analyzing the causes of radicalization, and examining counteraction mechanisms. In particular, researchers such as A. Chervonenko, E. Kharitonov, and V. Ilyin emphasize the socio-political factors behind the emergence of extremist movements, the role of state institutions in ensuring security, and the importance of developing civil society as a tool for preventing radical trends. The scholarly contributions of the international community are also significant; for example, the works of S. Huntington, M. Howard, and S. Levitsky are analyzed in the study. International experience demonstrates the effectiveness of comprehensive models that combine coercive, informational,

and preventive measures.

Research task. *The aim of the study is to identify the key mechanisms of state and civil society counteraction to extremism during periods of democratic transformation, assess their effectiveness, and substantiate the possibilities for adapting them to the current conditions in Ukraine.*

Main material presentation. *The article analyzes the nature and characteristics of extremism in transitional societies, highlighting the main sources of population radicalization and the factors contributing to its spread. It examines institutional mechanisms of state counteraction, including legal, coercive, informational, and organizational measures. Particular attention is given to the role of civil society, including non-governmental organizations, media, educational institutions, and volunteer networks, in processes aimed at preventing radicalization. International practices are analyzed, demonstrating the effectiveness of integrated approaches based on partnerships between state and non-state actors. The study emphasizes the need to balance security provision with adherence to democratic principles.*

Conclusions. *The proposed analysis allows us to assert that effective counteraction to extremism during periods of democratic transformation is possible only through harmonious interaction between the state and civil society. The combination of coercive, legal, and preventive measures, the improvement of communication mechanisms, and the enhancement of political culture and trust between authorities and citizens are key factors in strengthening the democratic order. Building a resilient system for countering extremism is a necessary condition for ensuring stability and protecting democratic institutions.*

Keywords: *extremism, democratic transition, political stability, civil society, radicalization, political mechanism, democracy, security.*

Актуальність теми та постановка проблеми. Проблема екстремізму є однією з найбільш гострих у сучасному світі. Вона безпосередньо пов'язана з кризами ідентичності, соціальною нерівністю, політичною нестабільністю й ослабленням традиційних інститутів демократії. Особливої актуальності ця тема набуває у державах, які проходять через етап демократичного транзиту. Саме в таких країнах, де процеси лібералізації та реформ супроводжуються соціальними потрясіннями, створюється сприятливе середовище для поширення екстремістських ідей.

Україна, як держава з перехідним типом політичної системи, стикається з цілим комплексом внутрішніх і зовнішніх викликів, які сприяють радикалізації суспільства. До таких факторів належать воєнний конфлікт, економічні труднощі, недовіра до інститутів влади, інформаційні маніпуляції, зростання суспільної поляризації. Протидія цим явищам вимагає не лише політичних рішень, а й глибокого осмислення демократичних принципів і пошуку нових форм взаємодії між державою та громадянським суспільством.

Метою статті є визначення теоретичних і практичних засад формування механізмів протидії екстремізму в період демократичних трансформацій. Завданнями дослідження є аналіз природи екстремізму, розкриття сутності політичних механізмів його подолання, вивчення міжнародного досвіду та визначення напрямів вдосконалення української моделі протидії.

Методологічною основою є системний і порівняльно-політологічний підхід, що дозволяє дослідити екстремізм як результат комплексної взаємодії політичних, соціальних та інформаційних факторів. Застосовано структурно-функціональний аналіз, метод порівняння, історико-політичний і контент-аналіз офіційних документів і наукових джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем екстремізму на перетині безпеки та демократичних трансформацій спираються на дві взаємопов'язані академічні традиції: перша пов'язана з теоріями демократичного переходу і консолідації (класичні праці С. Хантінгтона, Дж. Лінза, А. Степен та інші), які формують розуміння політичних умов, сприятливих або ризикових для радикалізації; та друга – дослідження політичної поведінки, громадянського

суспільства й соціальних рухів (Р. Путман, С. Тероу, П. Норіс), що пояснюють механізми консолідації суспільства, формування соціальних об'єднань та формувань. Ця наукова ретроспектива забезпечує широку теоретичну рамку, в якій розглядаються джерела і вектори екстремізму під час переходу до демократії.

Класичні роботи з переходу до демократичного суспільства й консолідації суспільства дають теоретичну основу для розуміння того, чому періоди демократичних змін супроводжуються політичною нестабільністю і загрозами радикалізації. Сучасні праці (С. Левіцький, Д. Зіблет, Л. Вей, Т. Снайдер) доповнюють цю картину аналізом гібридних режимів, конкурентної авторитарності та зовнішніх дезінформаційних впливів, що має пряме відношення до вивчення способів протидії екстремізму в умовах існування перехідного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Теоретичні засади дослідження екстремізму

У сучасній політичній науці екстремізм розглядається як складне й багатовимірне явище, яке може мати ідеологічний, соціальний, релігійний, етнічний та політичний характер. Його головною ознакою є прагнення досягти мети шляхом заперечення демократичних процедур і використання насильства. Екстремізм проявляється не лише у вигляді терористичних актів, а й у поширенні ідеологій ненависті, дискримінації, мови ворожнечі, нетерпимості до “інших” [2, с. 38].

У країнах, що переживають демократичний транзит, екстремізм часто стає реакцією на кризу легітимності нових інститутів влади. Зміна політичного режиму, руйнування старих соціальних структур і поява нових еліт формують ґрунт для протестних рухів. Невдоволення результатами реформ може перетворитися на радикальні настрої, які підривають основи політичного порядку [3, с. 45].

У контексті українського досвіду слід підкреслити, що поширення екстремістських тенденцій часто має не лише внутрішні, а й зовнішні причини. Гібридні інформаційні впливи, пропаганда, використання соціальних мереж як інструментів маніпуляції стали важливими чинниками радикалізації. Інформаційний простір перетворився на арену боротьби за цінності, де демократичні та антидемократичні ідеї зіштовхуються у прямому конфлікті [4, с. 62].

Питання протидії екстремізму в умовах демократичного розвитку полягає не лише у нейтралізації загроз, а й у формуванні умов, за яких радикальні ідеї втрачають привабливість. Це можливо лише тоді, коли суспільство має реальні механізми участі у прийнятті рішень, коли громадяни відчують довіру до влади та соціальну справедливість [5, с. 67].

2. Політичні та правові основи протидії екстремізму

Ефективна політика протидії екстремізму передбачає створення комплексної правової та інституційної системи, що гарантує баланс між безпекою і свободою. Законодавче визначення екстремізму має бути достатньо точним, щоб запобігти його використанню для політичних цілей. В Україні чинне законодавство передбачає відповідальність за злочини, пов'язані з розпалюванням ворожнечі (статті 110, 161, 258 Кримінального кодексу), однак відсутність чіткої дефініції поняття “екстремізм” створює правову невизначеність [6, с. 74].

Правова база має включати не лише норми кримінального права, а й адміністративні, інформаційні та освітні механізми. Важливим напрямом є розроблення державних програм запобігання радикалізації, удосконалення міжвідомчої координації та посилення ролі органів місцевого самоврядування у реалізації профілактичних заходів [7, с. 81].

3. Міжнародний досвід протидії екстремізму

У більшості європейських країн протидія екстремізму є невід'ємною складовою державної політики безпеки. Досвід провідних демократій світу показує, що найефективнішими є ті моделі, які поєднують каральні, профілактичні та

освітньо-просвітницькі інструменти.

У Німеччині протидія екстремізму спирається на концепцію “бойової демократії” (*wehrhafte Demokratie*), відповідно до якої держава має право обмежувати діяльність організацій, що підривають конституційний лад. Федеральне відомство з охорони Конституції веде системний моніторинг екстремістських рухів, а судові органи можуть забороняти партії чи об’єднання, які пропагують расизм, насильство чи антидемократичні ідеї [8, с. 90].

Разом із тим, німецька модель не обмежується силовими засобами. Програми “*Demokratie leben!*” та “*Zusammenhalt durch Teilhabe*” спрямовані на розвиток громадянської освіти, підтримку місцевих ініціатив і формування толерантності серед молоді. Особлива увага приділяється вихованню критичного мислення, запобіганню дискримінації та соціальному відчуженню, які часто стають джерелом радикалізації [9, с. 102].

Французький досвід демонструє іншу модель — жорстку централізовану політику держави з високим рівнем контролю за діяльністю релігійних та політичних організацій. Франція має один із найрозвиненіших комплексів правових актів, спрямованих на запобігання пропаганді насильства, расизму й антисемітизму. Законодавство дозволяє забороняти діяльність груп, які відкрито пропагують ненависть чи дискримінацію, навіть без прямих доказів терористичної діяльності [10, с. 108].

Водночас у Франції діє система державних і муніципальних програм, що сприяють соціальній інтеграції іммігрантів і молоді з маргіналізованих спільнот. Особлива увага приділяється культурній адаптації, мовній освіті, підготовці релігійних діячів, які б сповідували демократичні цінності. Такі підходи поєднують безпекову складову з гуманістичними принципами соціальної держави [11, с. 121].

Скандинавські країни, зокрема Швеція, Норвегія та Данія, розвинули концепцію “інклюзивної безпеки”, що базується на партнерстві державних структур і місцевих громад. Тут особливе значення має профілактична робота на місцях: місцеві ради, школи, поліція й соціальні служби спільно ідентифікують осіб, схильних до радикалізації, та надають їм психологічну підтримку. Перевагою цієї моделі є запобігання екстремізму через діалог, освіту й соціальну інтеграцію [12, с. 139].

Міжнародні організації — Рада Європи, ОБСЄ, Європейський Союз — розробили стандарти протидії екстремізму, які наголошують на необхідності поєднання безпекових і гуманітарних підходів. Вони підтримують держави у створенні національних стратегій боротьби з радикалізацією, надають технічну допомогу та експертну оцінку реформам у сфері безпеки [13, с. 155].

4. Українська модель протидії екстремізму: проблеми та перспективи

Україна має власний досвід боротьби з екстремізмом, який формується під впливом внутрішніх і зовнішніх загроз. Основою правового регулювання є Конституція України, Кримінальний кодекс, Закон “Про національну безпеку України” та міжнародні зобов’язання держави. Однак нормативна база залишається фрагментарною: відсутнє чітке визначення поняття “екстремізм”, що створює можливість його політичного тлумачення [14, с. 166].

Наявні державні програми мають переважно декларативний характер і не передбачають дієвих механізмів координації. Наприклад, “Концепція боротьби з тероризмом” 2013 року не охоплює повний спектр проблем радикалізації та не враховує нові виклики, пов’язані з інформаційною агресією й цифровими технологіями [15, с. 173]. Тому доцільно розробити окрему **Національну стратегію протидії екстремізму**, яка передбачала б участь усіх ключових суб’єктів — органів державної влади, місцевого самоврядування, освітніх і релігійних

установ, громадських об'єднань і ЗМІ [16, с. 180].

Ефективна протидія екстремізму можлива лише за умови налагодження системи партнерства між державою та громадянським суспільством. Громадські організації в Україні вже сьогодні реалізують низку ініціатив, спрямованих на моніторинг проявів мови ворожнечі, просвітницьку діяльність, підвищення медіаграмотності. Однак ці зусилля залишаються малокоординованими та потребують державної підтримки [17, с. 192].

Не менш важливим завданням є забезпечення демократичного контролю над діяльністю правоохоронних органів. Система протидії екстремізму повинна бути прозорою, підзвітною й такою, що виключає можливість зловживань. Для цього необхідно передбачити участь правозахисних інституцій у моніторингу реалізації програм безпеки [18, с. 205].

5. Інституційні та освітні механізми протидії екстремізму

Ефективна протидія екстремізму неможлива без створення розгалуженої системи інституцій, які б координували діяльність державних органів, наукових установ і громадських організацій. Такий механізм має включати не лише силові структури, а й інституції, що формують політичну культуру, правосвідомість і соціальну відповідальність громадян [19, с. 211].

Необхідно створити постійно діючий **координаційний центр протидії екстремізму**, який би здійснював аналіз ситуації, прогнозування тенденцій радикалізації, узгоджував діяльність міжвідомчих структур і координував профілактичні програми. Його завданням має бути не лише реагування на конкретні прояви насильства, а й запобігання поширенню ідеологій ненависті.

Важливою складовою системи протидії є **освіта**. Саме через систему освіти можна впливати на ціннісні орієнтири молоді, формувати толерантність і навички критичного мислення. У багатьох країнах громадянська освіта стала обов'язковим елементом навчальних програм, що сприяє формуванню культури демократії й прав людини [20, с. 223].

В Україні подібні програми лише починають розвиватися. Необхідно інтегрувати курси з питань громадянської освіти, міжкультурної комунікації, медіаграмотності у шкільні та університетські програми. Важливим є навчання педагогів, які зможуть працювати з молоддю у напрямі запобігання радикалізації, особливо в регіонах, що зазнали впливу збройного конфлікту [21, с. 229].

Освітня політика має доповнюватися розвитком наукових досліджень у сфері вивчення екстремізму. Потрібно створити спеціалізовані аналітичні центри, які б здійснювали моніторинг соціальних процесів, вивчали причини радикалізації та розробляли науково обґрунтовані рекомендації для державних структур [22, с. 240].

Однією з найскладніших проблем сучасної боротьби з екстремізмом є протидія його поширенню в інформаційному просторі. Соціальні мережі, відеоплатформи та месенджери стали середовищем для вербування нових прихильників радикальних рухів. Особливо небезпечними є випадки, коли екстремістські ідеї поширюються під виглядом патріотичних або антисистемних гасел [23, с. 247].

Для України, що перебуває в умовах війни та інформаційної агресії, питання інформаційної безпеки набуває стратегічного значення. Протидія екстремізму має бути інтегрована у загальну стратегію інформаційної безпеки держави. Необхідно створити ефективну систему виявлення й блокування ворожого контенту, водночас дотримуючись принципів свободи слова та відкритості [24, с. 253].

Важливо розвивати співпрацю між державними структурами, приватними ІТ-компаніями й громадськими ініціативами, що займаються моніторингом дезінформації. Досвід країн Балтії демонструє ефективність створення міжсекторальних мереж для протидії пропаганді та мові ненависті. Подібна

практика може бути запроваджена й в Україні, з урахуванням національного законодавства та рекомендацій ЄС [25, с. 261].

Окрім технічних рішень, велике значення має **інформаційна просвіта населення**. Формування навичок критичного сприйняття медіа-контенту дозволяє знизити вплив маніпуляцій і фейкових новин. Потрібно впроваджувати державні програми з медіаграмотності для школярів, студентів і працівників державних органів [26, с. 268].

6. Роль громадянського суспільства

Громадянське суспільство відіграє ключову роль у забезпеченні демократичного контролю над діяльністю органів влади й у протидії екстремізму. Його функції полягають у:

- моніторингу діяльності політичних партій і громадських об'єднань на предмет поширення мови ворожнечі;
- участі в просвітницьких і толерантних ініціативах;
- організації діалогу між різними соціальними групами;
- участі у створенні рекомендацій для законодавчих органів [27, с. 274].

Українські громадські організації — “Центр громадянських свобод”, “Детектор медіа”, “Інститут масової інформації” — активно працюють у напрямі моніторингу мови ворожнечі, протидії дезінформації та поширення демократичних цінностей. Проте ефективність цих ініціатив значною мірою залежить від підтримки держави та міжнародних партнерів [28, с. 280].

Важливо створити механізми партнерства між органами влади та неурядовими структурами, які дозволять оперативно реагувати на виклики радикалізації. Розвиток таких інструментів, як громадські ради при державних установах, платформи діалогу між поліцією і населенням (*community policing*), сприяє підвищенню довіри та зменшенню рівня конфліктності в суспільстві [29, с. 286].

Попри наявність стратегічних документів і численних ініціатив, українська система протидії екстремізму стикається з низкою труднощів. Серед головних — низький рівень координації між державними структурами, відсутність єдиної системи збору та аналізу інформації про радикальні рухи, недостатнє фінансування профілактичних програм.

Крім того, спостерігається ризик політичного використання антиекстремістських заходів. У перехідних суспільствах влада іноді схильна застосовувати термін “екстремізм” для маркування опозиційних або критичних сил, що підриває довіру громадян і послаблює легітимність державних дій [30, с. 291]. Тому вкрай важливо забезпечити демократичний контроль і прозорість процесів ухвалення рішень у сфері безпеки.

Також суттєвою проблемою є кадровий дефіцит — брак фахівців, здатних працювати на перетині політичних, правових, соціологічних та комунікаційних дисциплін. Підготовка експертів із питань радикалізації, інформаційної безпеки, громадянської освіти має стати пріоритетом для освітніх програм університетів [31, с. 298].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок.

Подальший розвиток політики протидії екстремізму в Україні має ґрунтуватися на таких засадах:

1. **Системність і міжвідомча координація.** Необхідно розробити Національну стратегію протидії екстремізму з чітким визначенням відповідальності суб'єктів.

2. **Превентивний підхід.** Пріоритет слід надавати не покаранню, а профілактиці — освіті, медіаграмотності, соціальній інтеграції.

3. Співпраця держави й громадянського суспільства. Без залучення неурядових організацій, журналістських об'єднань і правозахисників антиекстремістська політика не може бути ефективною.

4. Інтеграція до європейських стандартів. Україна повинна адаптувати свої програми до практик ЄС і Ради Європи, дотримуючись принципу поваги до прав людини.

5. Інформаційна безпека. Потрібно розвивати механізми протидії пропаганді та кіберзагрозам, не обмежуючи свободу слова [32–35].

Лише поєднання цих компонентів створить цілісну й ефективну модель, здатну протидіяти радикальним викликам і водночас зміцнювати демократичний устрій держави.

Формування дієвих державних і громадських механізмів протидії екстремізму є необхідною умовою демократичного розвитку України. Успішна стратегія має поєднувати силові, правові, інформаційні та освітні заходи, забезпечуючи рівновагу між безпекою й громадянськими свободами.

Міжнародний досвід засвідчує, що найрезультативнішими є системи, які базуються на профілактиці, залученні громадян і відкритості влади. Для України важливо адаптувати ці практики, створити стійку інституційну модель і розвивати культуру діалогу в суспільстві.

Боротьба з екстремізмом не може обмежуватися силовими методами — вона передбачає зміцнення довіри між владою і громадянами, виховання відповідальності, підвищення рівня політичної культури. Лише за таких умов можна забезпечити не тільки безпеку, а й утвердження демократичних цінностей, що становлять фундамент сучасної європейської України.

Список використаних джерел

1. Відомості Верховної Ради України 2001, *Кримінальний кодекс України*, №25-26.
2. Льюїс, ВІ 2019, *Політична радикалізація в умовах трансформації демократій*, Київ : НАДУ, 120 с.
3. *Концепція боротьби з тероризмом в Україні* 2013. Схвалено Указом Президента України від 25 квітня 2013 року № 230/2013. Доступно : <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230/2013#Text>> [15 Серпень 2025].
4. Харитонов, ЄО 2021, *Політика безпеки в умовах гібридних загроз*, Київ : Юрінком Інтер, 160 с.
5. Червоненко, А 2022, *Освіта як інструмент формування демократичних цінностей*, Львів : Центр освітніх ініціатив.
6. Acemoglu, D & Robinson, JA 2006, *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*, Cambridge : Cambridge University Press.
7. Berman, S 2006, *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*, Cambridge : Cambridge University Press.
8. della Porta, D & Diani, M 2006, *Social Movements: An Introduction*, Malden, MA : Blackwell Publishing.
9. Delmas-Marty, M 2018, *Order and Disorder in the 21st Century*, Paris : La Documentation Française.
10. Diamond, L 1999, *Developing Democracy: Toward Consolidation*, Baltimore, MD : Johns Hopkins University Press.
11. FATF Recommendations 2022, *Financial Action Task Force*. Available from : <www.fatf-gafi.org> [27 August 2025].
12. Fukuyama, F 1992, *The End of History and the Last Man*, New York : Free Press.
13. Hall, PA & Soskice, D 2001, *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, Oxford : Oxford University Press.
14. Howard, ME 2003, *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge : Cambridge University Press.
15. Huntington, SP 1991, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman : University of Oklahoma Press.

16. Inglehart, RF & Welzel, C 2005, *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*, Cambridge : Cambridge University Press.
17. Levitsky, S & Ziblatt, D 2018, *How Democracies Die*, New York : Crown.
18. Lijphart, A 1999, *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven, CT : Yale University Press.
19. Linz, JJ & Stepan, A 1996, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Baltimore, MD : Johns Hopkins University Press.
20. McFaul, M 2001, *Russia's Unfinished Revolution: Political Change from Gorbachev to Putin*, Ithaca, NY : Cornell University Press.
21. Nordic Council of Ministers 2021, *Radicalisation in the Nordic Context*, Copenhagen.
22. Norris, P 2002, *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*, Cambridge : Cambridge University Press.
23. O'Donnell, GA 1994, 'Delegative Democracy', *Journal of Democracy*, 5(1), pp. 55-69.
24. OSCE/ODIHR 2020, *Freedom of Expression and Combating Extremism*, Warsaw.
25. Putnam, RD 1993, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton, NJ : Princeton University Press.
26. Rueschemeyer, D, Huber, E & Stephens, JD 1992, *Capitalist Development and Democracy*, Chicago : University of Chicago Press.
27. Schmitter, PC & Karl, TL 1991, 'What Democracy Is... and Is Not', *Journal of Democracy*, 2 (3), c. 75-88.
28. Skocpol, T 1992, *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States*, Cambridge, MA : Belknap Press of Harvard University Press.
29. Snyder, T 2018, *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*, New York : Tim Duggan Books.
30. Stepan, A, Linz, JJ & Yadav, Y 2011, *Democracy and Diversity: India and the American Experience*, Baltimore, MD : Johns Hopkins University Press.
31. Tarrow, S 1994, *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge : Cambridge University Press.
32. Tilly, C 1990, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990*, Cambridge, MA : Blackwell.
33. Tilly, C & Tarrow, S 2007, *Contentious Politics*, Boulder, CO : Paradigm Publishers.
34. Verfassungsschutzbericht 2022, *Bundesministerium des Innern und für Heimat*, Berlin.
35. Way, LA 2007, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Post-Cold War*, Cambridge : Cambridge University Press.

References:

1. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy 2001, *Kryminalnyi kodeks Ukrainy (Criminal Code of Ukraine)*, №25-26.
2. Ilin, VI 2019, *Politychna radykalizatsiia v umovakh transformatsii demokratii (Political Radicalization in the Context of Democratic Transformation)*, Kyiv : NADU, 120 s.
3. *Kontseptsiiia borotby z teroryzmom v Ukraini (Concept of Combating Terrorism in Ukraine)* 2013, Skhvaleno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 25 kvitnia 2013 roku № 230/2013. Dostupno : <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230/2013#Text>> [15 Serpen 2025].
4. Kharytonov, YeO 2021, *Polityka bezpeky v umovakh hibrydnykh zahroz (Security Policy in the Context of Hybrid Threats)*, Kyiv : Yurinkom Inter, 160 s.
5. Chervonenko, A 2022, *Osvita yak instrument formuvannia demokratychnykh tsinnosti (Education as a Tool for Shaping Democratic Values)*, Lviv : Tsentr osvitynikh initsiatyv.
6. Acemoglu, D & Robinson, JA 2006, *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*, Cambridge : Cambridge University Press.
7. Berman, S 2006, *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*, Cambridge : Cambridge University Press.
8. della Porta, D & Diani, M 2006, *Social Movements: An Introduction*, Malden, MA : Blackwell Publishing.
9. Delmas-Marty, M 2018, *Order and Disorder in the 21st Century*, Paris : La Documentation Française.
10. Diamond, L 1999, *Developing Democracy: Toward Consolidation*, Baltimore, MD : Johns Hopkins University Press.

11. FATF Recommendations 2022, *Financial Action Task Force*. Available from : <www.fatf-gafi.org> [27 August 2025].
12. Fukuyama, F 1992, *The End of History and the Last Man*, New York : Free Press.
13. Hall, PA & Soskice, D 2001, *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, Oxford : Oxford University Press.
14. Howard, ME 2003, *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge : Cambridge University Press.
15. Huntington, SP 1991, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman : University of Oklahoma Press.
16. Inglehart, RF & Welzel, C 2005, *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*, Cambridge : Cambridge University Press.
17. Levitsky, S & Ziblatt, D 2018, *How Democracies Die*, New York : Crown.
18. Lijphart, A 1999, *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven, CT : Yale University Press.
19. Linz, JJ & Stepan, A 1996, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Baltimore, MD : Johns Hopkins University Press.
20. McFaul, M 2001, *Russia's Unfinished Revolution: Political Change from Gorbachev to Putin*, Ithaca, NY : Cornell University Press.
21. Nordic Council of Ministers 2021, *Radicalisation in the Nordic Context*, Copenhagen.
22. Norris, P 2002, *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*, Cambridge : Cambridge University Press.
23. O'Donnell, GA 1994, 'Delegative Democracy', *Journal of Democracy*, 5(1), pp. 55-69.
24. OSCE/ODIHR 2020, *Freedom of Expression and Combating Extremism*, Warsaw.
25. Putnam, RD 1993, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton, NJ : Princeton University Press.
26. Rueschemeyer, D, Huber, E & Stephens, JD 1992, *Capitalist Development and Democracy*, Chicago : University of Chicago Press.
27. Schmitter, PC & Karl, TL 1991, 'What Democracy Is... and Is Not', *Journal of Democracy*, 2 (3), c. 75-88.
28. Skocpol, T 1992, *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States*, Cambridge, MA : Belknap Press of Harvard University Press.
29. Snyder, T 2018, *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*, New York : Tim Duggan Books.
30. Stepan, A, Linz, JJ & Yadav, Y 2011, *Democracy and Diversity: India and the American Experience*, Baltimore, MD : Johns Hopkins University Press.
31. Tarrow, S 1994, *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge : Cambridge University Press.
32. Tilly, C 1990, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990*, Cambridge, MA : Blackwell.
33. Tilly, C & Tarrow, S 2007, *Contentious Politics*, Boulder, CO : Paradigm Publishers.
34. Verfassungsschutzbericht 2022, *Bundesministerium des Innern und für Heimat*, Berlin.
35. Way, LA 2007, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Post-Cold War*, Cambridge : Cambridge University Press.

Прорецензовано / Reviewed

9.09.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publication

25.09.2025